

Oponentský posudok diplomovej práce Bc. Lenky Zvolskej *Současný diskurz sexuální výchovy na základní škole v České republice* (Praha 2015, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Katedra genderových studií; vedúca práce: doc. Věra Sokolová, Ph.D.)

Autorka si v predloženej diplomovej práci stanovuje cieľ preskúmať diskurzívne podložie dvoch základných dokumentov určujúcich vyučovania sexuálnej výchovy na školách v Českej republike – *Doporučení MŠMT k realizaci sexuální výchovy v základních školách* (2010) a príručku *Sexuální výchova – vybraná témata* (2009). Konkrétne sa zameriava na chápanie rodu (gender), presnejšie rodových (genderových) stereotypov, heteronormativity, a medikalizácie v dokumentoch problematizovaných otázok.

Po predstavení základných definícií sexuálnej výchovy autorka vymedzuje základné pojmy. Konštatuje zdanlivo banálnu vec, ktorá je hodná zvýraznenia: a to, že pojem rod (gender) sa v dokumentoch o sexuálnej výchove prakticky nevyskytuje, resp. sa nerozlišuje od pojmu pohlavie. V teoretickom výklade o heterosexualite, homosexualite aj termínu sexuálna reprodukcia prekvapuje zaradenie pomerne medicínskeho, sexuologického, chápania týchto termínov na prvé miesto (citovaní sú Brzek, Pondělíčková-Mašlová, 1992) – ktoré sa v nasledujúcich odstavcoch (a aj v analýze dokumentov) v rôznej miere raz sponchybňuje, inokedy naopak ďalej rozvádza (napr. v genetickej teórii vysvetlenia vzniku bisexuality na s. 22). Hoci v odbore rodových (genderových) aj queer štúdií sa dlhodobo poukazuje na medikalizujúci a stigmatizujúci aspekt používania pojmov „homosexuál“, „homosexuálka“, autorka s nimi v teoretickej časti neproblematicky pracuje. Ako problematické vidím aj zaradenie pojmu transsexuál do základnej konceptuálnej výbavy práce – okrem toho, že jeho chápanie opakuje vyššie opísaný vzorec, autorka ani len neotvára otázku možností, ktoré by jej poskytol koncept transgender.

Názov druhej podkapitoly teoretickej časti sľubuje, že sa bude zaoberať len školou, no hneď v úvode tejto podkapitoly autorka upriamuje našu pozornosť na rodinu ako ďalšiu dôležitú inštitúciu, v ktorej má prebiehať sexuálna výchova. Diplomantka tu síce vychádza z rešpektovaných zdrojov, no je otázne, či možno bez diskusie prejsť konštatovanie Goffmana, že žena je v rodine, konkrétnejšie v priestore domácnosti, celodenne uzavretá. To, čo bolo možno skutočnosťou žien zo stredných vrstiev v západnej Európe a USA v 60. rokoch 20. storočia, celkom určite neplatí pre dnešné Česko, ktoré – predpokladám – autorku zaujíma predovšetkým.

Nechcem jednotlivo prechádzať pojmy a prístupy, ktoré autorka v teoretickej časti uvádza. Súhrnne skonštatujem, že navonok teoretická časť práce vyzerá ako komprehenzívny súbor všetkých dôležitých teórií. Problematické je ale ich fakticky enumeratívne radenie, keď sa teórie medzi sebou diskutujú len minimálne, ak vôbec. Málokedy je uvedenie rôznych prístupov uvedené či uzavreté vysvetlením, ktoré by nám objasňovalo, prečo sú práve tie a tie vybrané teórie či pojmy dôležité. Niektoré časti (napr. ciele sexuálnej výchovy v časti 2.1 a 2.3, chápanie heterosexuality podľa Katza v kapitole 2.1 a 2.4) sa dokonca – viac či menej doslovne – opakujú. Zároveň ale autorka niektoré tvrdenia literatúry komentuje prostredníctvom poznámok pod čiarou. Tento spôsob však považujem za nedostatočný – bolo by dobré, keby tieto poznámky neboli anekdotické, ale boli organickou súčasťou výkladu a aj ho do istej miery riadili.

Vyzdvihujem však, že popri zavedenej literatúre, ktorá pedagogickú a didaktickú problematiku pojednáva bez rodovej (genderovej) perspektívy, autorka uvádza aj viacero

publikácií feministických pedagogičiek, psychologičiek a sociologičiek (napr. *Gender ve škole* /2005/, *Genderovou optikou: zaměřeno na český vzdělávací systém* /2008/, *Gender před tabulí* /2013/ a d'.).

V poslednej podkapitole teoretickej časti si autorka pripravuje pôdu pre kritickú diskurzívnu analýzu v empirickej časti. Opisuje dominantné diskurzy spoluurčujúce charakter diskurzu o sexualita a aj o sexuálnej výchove – t.j. diskurz heteronormativity, rodového (genderového) esencializmu a medicínsky diskurz.

V empirickej časti autorka objasňuje dôvody pre voľbu metódy – kritickej diskurzívnej analýzy, ktorá je vzhľadom na cieľ zviditeľniť (širšie povedané) mocenské rámcovanie sexuálnej výchovy, zvolená dobre. Autorka ďalej prehľadne opisuje štruktúru a obsah analyzovaných dokumentov aj (foucaultovské) chápanie diskurzu, ktorý stojí v centre zvoleného typu kritickej diskurzívnej analýzy. Opis samotného postupu KDA je však podľa mňa nedostatočný – ako samotná KDA prebiehala, sa v tejto časti nedozvieme.

Za slabé miesto práce považujem rozsah samotnej analýzy oboch dokumentov, resp. jej nepomer voči teoretickej časti. Z práce čítajúcej 108 tlačných strán tvorí analýza len 27 strán, t.j. necelú tretinu. Teoretické vysvetlenie pojmov je síce dôležité; cieľom práce bolo ale zhodnotenie dvoch dokumentov z troch perspektív, a nie exemplifikácia niektorých teoretických pojmov na dvoch dokumentoch.

Autorka na konkrétnych miestach poukazuje na zaujímavé protirečenia dokumentov či postupnosti konceptov v dokumentoch, ale argumentácia v jednotlivých častiach je pomerne nekonzekventná. Konkrétna a preukazná je časť o medicínskom aspekte *Doporučení*. Miestami je ale dosť problematické rozlíšiť argumentáciu z perspektívy heteronormativity alebo rodového esencializmu – autorka totiž opakuje tézu o normativite spoločnosti, naturalizácii jej noriem a mocenskom pôsobení toho ktorého diskurzu v rôznych kontextoch. Niekde uplatňuje nepodložne podozrievavé čítanie (napr. citát na s. 80 o etickom vychovávaní prostredníctvom riešenia modelových situácií a sociálneho učenia a jeho rozvedenie na ďalších stranách). Je síce pravdepodobné, že v prípade nerefektovaného a rodovo (genderovo) nepoučeného prístupu takýto rámcový dokument môže zadať pre veľmi rodovo stereotypnú interpretáciu. Na druhej strane by bolo možné sa spýtať aj opačne: Neumožňuje relatívne veľká všeobecnosť formulácií dokumentu aj isté vzdorné či podvrtné naplnenie? (Napokon ani citovaní postštrukturalisti – či už Butler alebo Foucault – netvrdia, že moc pôsobí uniformne a úplne, ale je možná len vďaka možnosti existencie odporu.)

Analýza príručky *Sexuální výchova* (2009) sľubuje konkrétnejší obsah. Je ale otázne, či z enumerácie rôznych cieľov sexuálnej výchovy (s. 89) možno vyvodit' aj ich vyústenie do posledného člena tejto enumerácie – založenia rodiny, s ktorým autorka prevažne pracuje. Dobré a podrobne zdôvodnená je predpojatosť voči ženám pri hodnotení sexuálnych dysfunkcií (s. 91 a d'.), tiež rola expertného medicínskeho zázemia analyzovanej kapitoly príručky. Obdobne zrozumiteľne vysvetlená je tiež rovina medicínskeho diskurzu v príručke, keď autorka poukazuje na užitočnosť hormonálnej antikoncepcie aj sexuálne prenosných chorôb v konštruovaní ne/zdravých sexuálnych subjektov. Ďalej, autorka vyčíta príručke nejednotnosť prístupov. To je do istej miery oprávnená výčitka, no na druhej strane sú diskurzívne nejednoznačnosti a istá protichodnosť aj dôkazom pohybov v danej oblasti a istého zápasu a vyjednávania. V tomto zmysle ona nejednotnosť nemusí byť len negatívnym signálom.

Z formálneho hľadiska by bolo bývalo dobré uviesť záver patriaci k ostatnej kapitole ako celkový záver práce – tvrdenia vzťahujúce sa na prácu ako celok totiž aj robí.

Citovanie literatúry je – až na drobné pochybenia – v poriadku. Napr. nie je potrebné uvádzať odkaz na webovú adresu článku v poznámke pod čiarou, pokiaľ autorka volí odkazovanie prostredníctvom skrátených odkazov v texte a plných odkazov v záverečnej bibliografii. (Por. pozn. 5 na s. 16 a ď.) Ďalej, bolo by dobré aktualizovať niektoré údaje k dobe podávania záverečnej práce na posúdenie (napr. stav zákona o adopciách detí rovnakopohlavnými párami k 28. 5. 2013, s. 21, je pomerne zastaraný – a to aj napriek tomu, že zákon sa medzičasom nijako nezmenil; a ď.). Napokon, autorka používa striedavo systém vkladania referencií do textu aj do poznámok pod čiarou – toto by však malo byť zjednotené. Zoznamu literatúry by prospelo dôslednejšie abecedné zotriedenie, inak sú ale odkazy na literatúru (až na uvádzanie webových stránok, ktoré by malo byť úplnejšie) uvedené zrozumiteľne.

Diplomantka si vybrala zaujímavý analytický materiál, zvolila dobré výskumné otázky aj metódu. Myslím však, že tému celkom nevyčerpala. Dôvodom je možno príliš eklektické a málo diferencujúce vypracovanie – rozsiahlej – teoretickej časti, ktorá tak nepripravuje dostatočne pôdu pre to, čo malo byť jadrom práce – empirickú analýzu dokumentov.

Predložená práca spĺňa nároky kladené na diplomovú záverečnú prácu. Odporúčam ju na obhajobu a navrhujem ju – v závislosti na priebehu obhajoby – hodnotiť známku dobre (3) až veľmi dobre (2).

Mgr. Ľubica Kobová, MA, PhD.

Praha, 10. 9. 2015